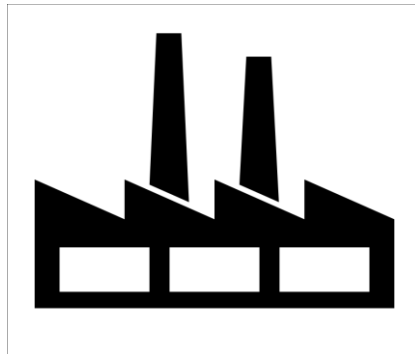

DE GESCHIEDENIS VAN DE SHED DAKEN

Een publicatie van de stichting cultureel erfgoed Enschede.
Enschede maart 2021.

Inleiding.

De herinneringen over de textielindustrie zullen bij veel Enschedese inwoners steeds meer vervagen en de generatie die er nog daadwerkelijk heeft gewerkt zal langzaam maar zeker steeds minder worden. De voormalige textielfabrieken zijn industrieel erfgoed geworden en vervullen inmiddels andere functies binnen onze samenleving.

Toch blijft het textielverleden ons achtervolgen en zijn we niet vergeten dat de Enschedese textiel ooit de grootste werkgever van Nederland is geweest. Dezelfde textiel heeft ons in Enschede veel openbare voorzieningen gebracht denk hierbij aan de verschillende fraaie parken, het Rijksmuseum Twente en bijvoorbeeld de wijk Pathmos die een historische en monumentale waarde heeft.

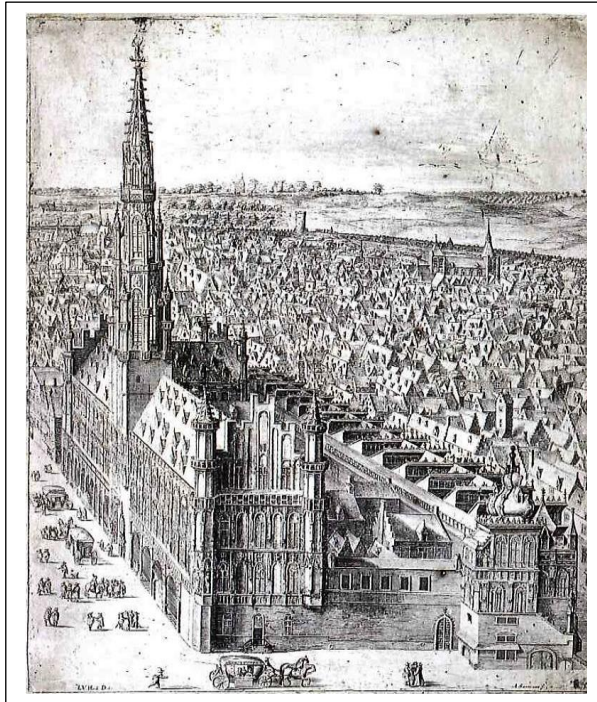
Maar het werken in de textiel was beslist geen makkelijke taak want de patriarchale werkgevers dulden weinig inspraak en de productienorm en de werkomstandigheden in de fabrieken waren zeker niet in lijn met de wensen van de textielarbeiders.

Het werk in de fabriek ging gepaard met veel lawaai en stof van de weefgetouwen in de spinnerijen en weverijen. En voor wat betreft de daglicht toetreding was dat alleen via de Shed Daken. Naar buiten kijken tijdens het werk was er dus niet bij.

De Shed Daken zijn heel kenmerkend voor de textielfabrieken in Enschede en hadden ook functionele doelen.

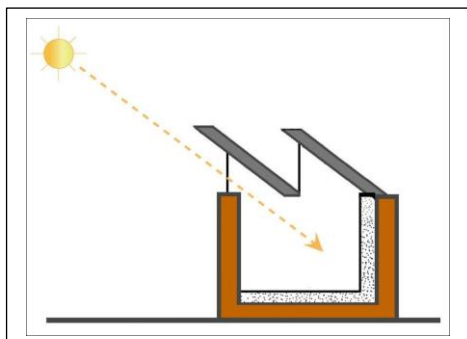
In deze afleveringen willen we de functionaliteit van de shed daken nog eens belichten maar ook waarderen. De traditionele shed daken zoals wij die nog kennen vanuit de textielindustrie zullen we heden ten dage niet meer tegenkomen. Toch worden soortgelijke daken in de moderne architectuur toegepast en met succes. Binnen de huidige duurzaamheidsdoelstellingen kunnen shed daken een belangrijke bijdrage leveren in de besparing van energie voor zowel verwarming en elektrische verlichting.

De oudst bekende afbeelding van een sheddak dateert uit het midden van de 17e eeuw. Ze toont de Lakenhal aan de achterzijde van het Brusselse stadhuis, die gelijkmatig verlicht werd door zestien glaswanden in het zaagdak. Het uit 1353-1359 daterende gebouw werd vernield in het bombardement op Brussel (1695) en is niet herbouwd.

Een sheddak, zaagdak of zaagtand dak is een dakvorm die vooral bij uitgestrekte fabriekshallen werd toegepast. Bouwkundig gezien betreft het een reeks evenwijdige zadeldaken met ongelijke schilden. De nokken zijn oost-westgericht. De schilden zijn voorzien van vele ramen. Het op het noorden gerichte schild is veel steiler dan het op het zuiden gerichte schild.

Het gevolg van dit alles is dat de gehele hal gelijkmatig verlicht wordt. Tegenwoordig worden fabriekshallen ook overdag met TL-buizen verlicht. Dit heeft het gebruik van sheddaken sterk doen afnemen. Niettemin is het sheddak, samen met de schoorsteen, emblematisch geworden voor fabrieken en industrie.

Het principemodel van een Shed Dak waardoor er sprake is van een optimale daglichttoetreding in de ruimte.

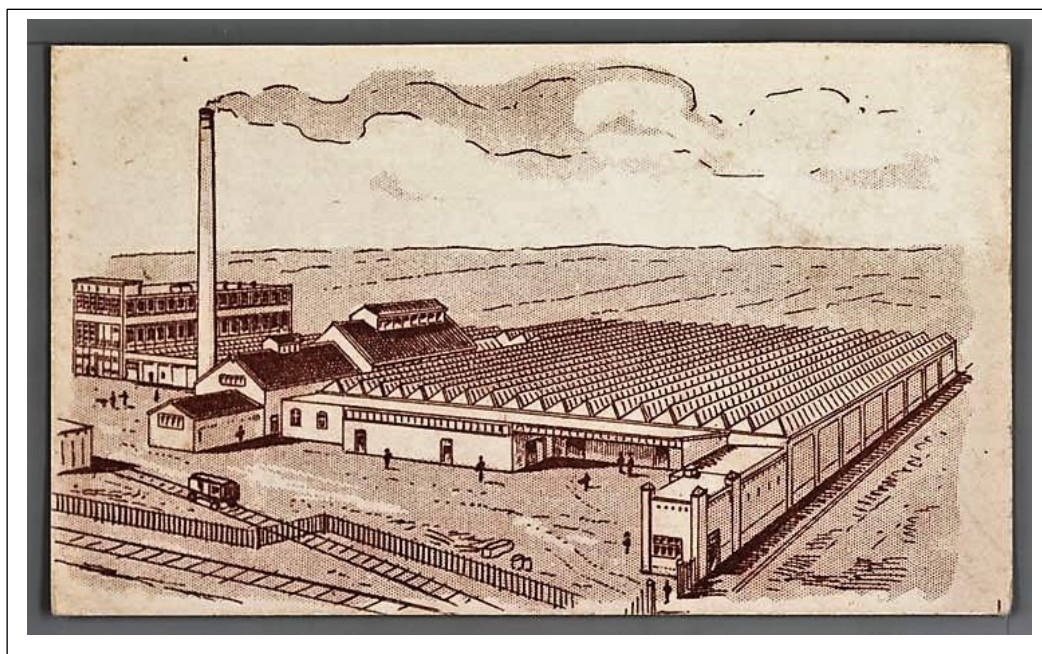
Geschiedenis:

De sheddaken werden voor het eerst toegepast bij mechanische weverijen in Engeland. De weefgetouwen werden daar in evenwijdige hallen van één bouwlaag opgesteld. Een dergelijk fabriekstype noemde men een shed (letterlijk: schuur of loods). Dankzij de sheddaken konden deze uitgestrekte complexen optimaal worden verlicht. In Twente

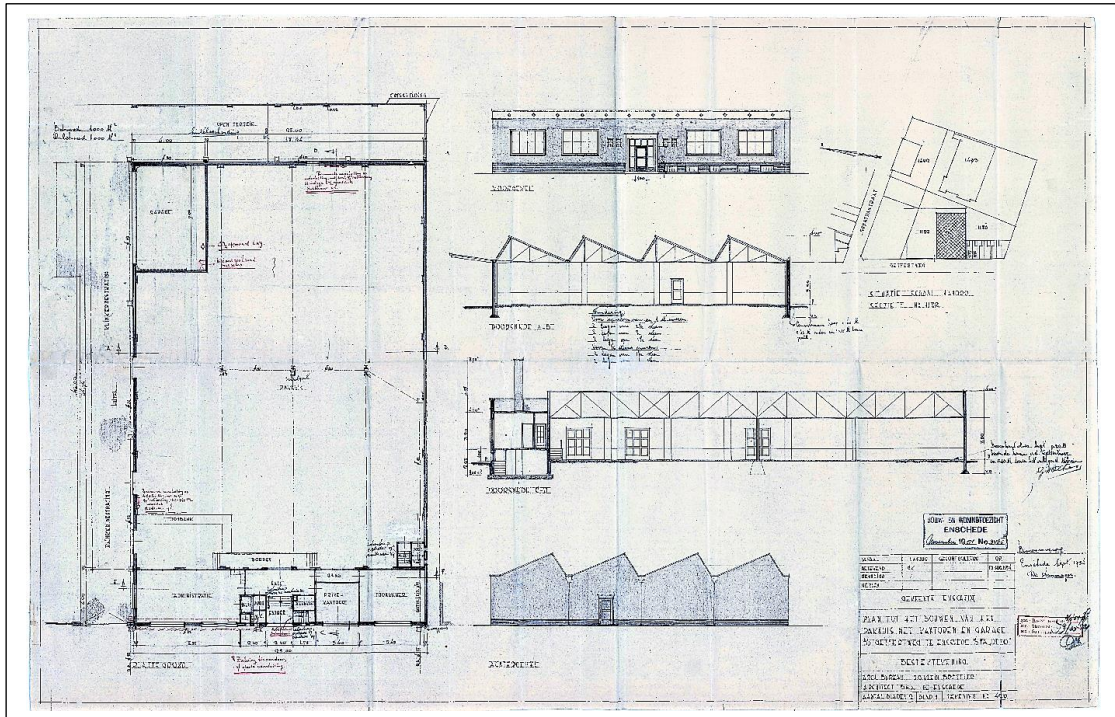
werd de eerste shed in 1859 gebouwd. Voordien bestonden fabrieken vooral uit massieve blokvormige gebouwen met meerdere bouwlagen. Hierin waren vooral spinnerijen gevestigd.

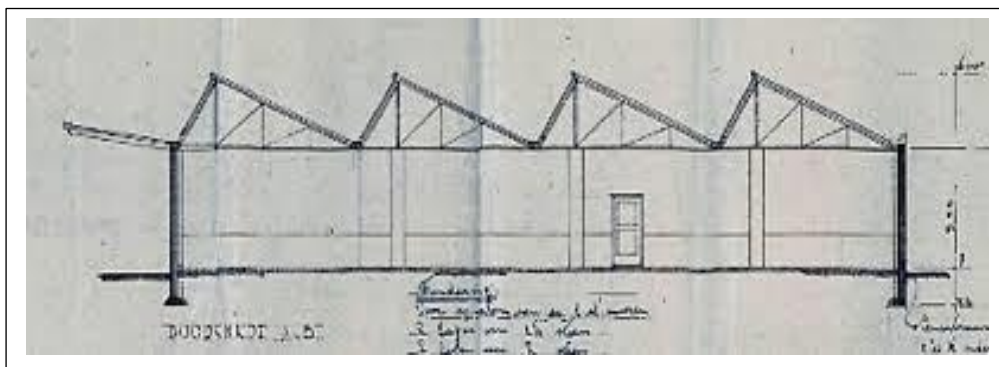
Van Heek in Stadsgaarde omstreeks 1900, een blokvormig gebouw en een weverij met shed daken

Prentbriefkaart met tekening van de textielfabriek S.J. Menko & Fils in Enschede gemaakt ter herinnering aan het verblijf van voormalige krijgsgevangenen ca. 1918. De fabriek met onafzienbare rijen shed daken.

Bovenstaande tekening laat het ontwerp van een relatief kleine fabriek zien gelegen aan de Getfertweg. De fabriek is gebouwd in 1954 en dus een naoorlogs ontwerp. Het gebouw verkeerd op dit moment in een transitiefase en zal naar alle waarschijnlijkheid worden verbouwd tot een kantorenfunctie.

Hoe klein dan ook, het gebouw beschikt over een shed dak met vier componenten.

Hogere Textielschool De Maere. Rijksmonument.

In 1909 is als onderwijsinstelling uit de Nederlandse School voor Nijverheid en Handel de Textielschool ontstaan, in 1918 gevolgd door de Hogere Textielschool. De Hogere Textiel School "De Maere" is in 1922 gebouwd door de Dienst Gemeentewerken Enschede, naar ontwerp van architect W.K. de Wijs, en op 12 september dat jaar in gebruik genomen. Jhr. Charles de Maere uit St. Nicolaas, Vlaanderen verplaatste na de scheiding van de Nederlanden zijn bontweverij naar Nederland en speelde een belangrijke rol in verbetering en scholing binnen de textielindustrie.

RIJKSMONUMENT GERED VOOR ENSCHEDE

Het gebouw van de voormalige Hogere Textielschool is sinds 1999 een rijksmonument. Bij de restauratie bleef de *leerschool* grotendeels intact, werden bestaande ruimten gerestaureerd en vernieuwd, maar werden van de *leerfabriek* de twee meest oostelijke delen gesloopt. De oorspronkelijke constructie met sheddaken is gerenoveerd en de gevels zijn ingevuld met een verticale houten lattenstructuur en glas voor maximale transparantie.

De nieuwe leerfabriek als onderdeel van De Maere. Kenmerkend zijn hier de Shed Daken zoals deze vroeger in de textiel fabrieken in Enschede voorkwamen. Foto I.A.A.

Architectuurhistorische waarde

Bijzonder is de combinatie van een klassieke school van het gangtype met ruime leslokalen en een leerfabriek, waar in een moderne fabrieksomgeving met sheddaken praktijklessen in ruime praktijklokalen gevolgd konden worden. (Cultuurhistorische waardestelling Het Oversticht Februari 2012) Klik [HIER](#) voor de preview van het ROC in de leerfabriek.

In de hedendaagse moderne architectuur worden shed daken steeds meer gebruikt zowel in de institutionele bouw maar ook in de individuele woningbouw.

Het shed dak is in de nieuwbouw van de leerfabriek helemaal terug. De verschillende werkruimten hebben hierdoor een fraaie industriële look gekregen. Daarnaast is er sprake van een optimale lichtopbrengst.

Shed daken, zijn ze er nog?

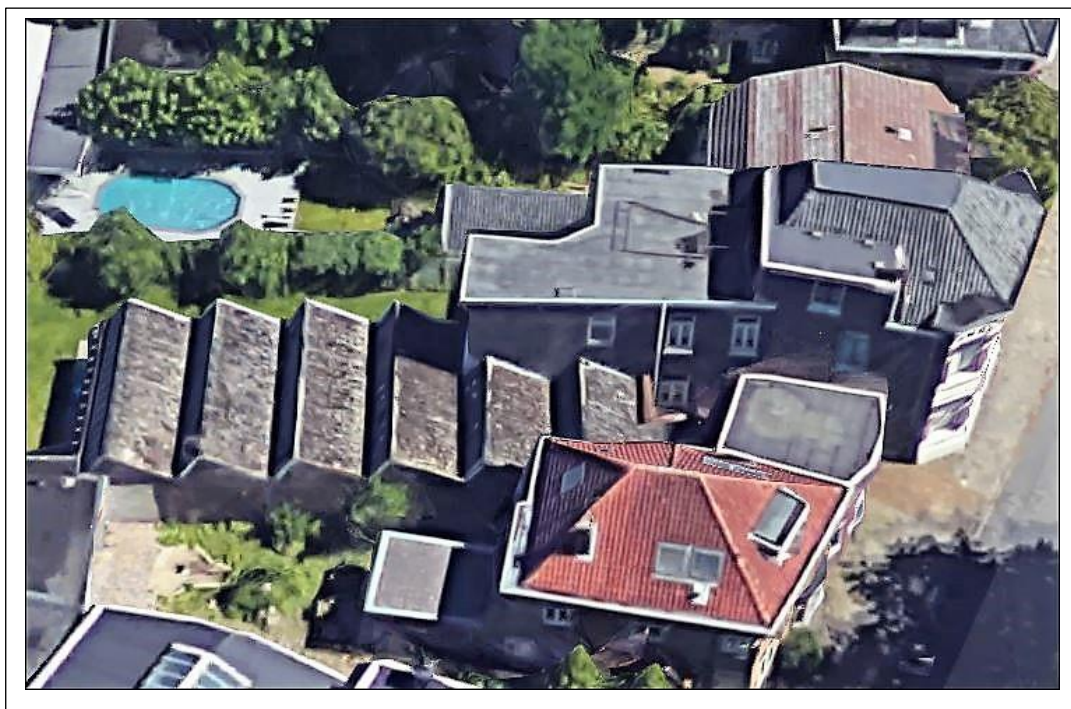
Op verschillende plaatsen in Enschede zijn nog kleine industriële shed daken terug te vinden. In sommige gevallen nog heel duidelijk zichtbaar en in andere situaties zijn de daken in de binnenruimte weggewerkt.

De belangrijkste voordelen van een shed dak zijn;

- Een maximale lichtopbrengst waardoor minder elektriciteit nodig is voor de verlichting van de ruimte.
- In veel gevallen kunnen de ramen worden geopend waardoor natuurlijke ventilatie mogelijk is.
- De zontoetreding heeft tot gevolg dat bijvoorbeeld in de winterperiode de ruimte op natuurlijke wijze wordt verwarmd.

Wat is er nog over van de shed daken in Enschede.

In algemene zin kunnen we stellen dat de constructies van de shed daken duurzaam zijn en een lange technische levensduur hebben. Op verschillende plaatsen in Enschede hebben we dan ook nog restanten teruggevonden van voormalige kleine textielabriekjes en gelukkig zijn er ook grotere objecten bewaard gebleven.

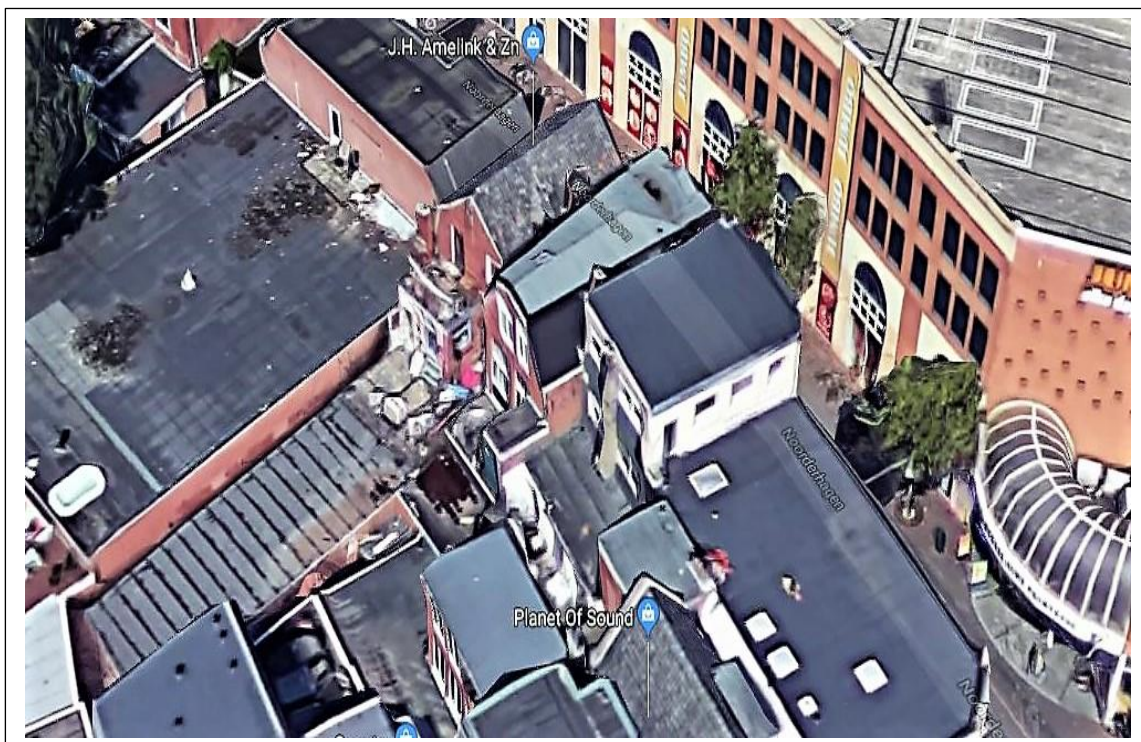
Aan de Espoortstraat staat achter een statige stadsvilla nog een restant van een vroegere paardenhaar weverij. De shed daken zijn hier nog duidelijk zichtbaar.

Aan de achterzijde van de stadsboerderij aan de Batjanstraat 22 bevindt zich nog een oude werkplaats met shed daken.

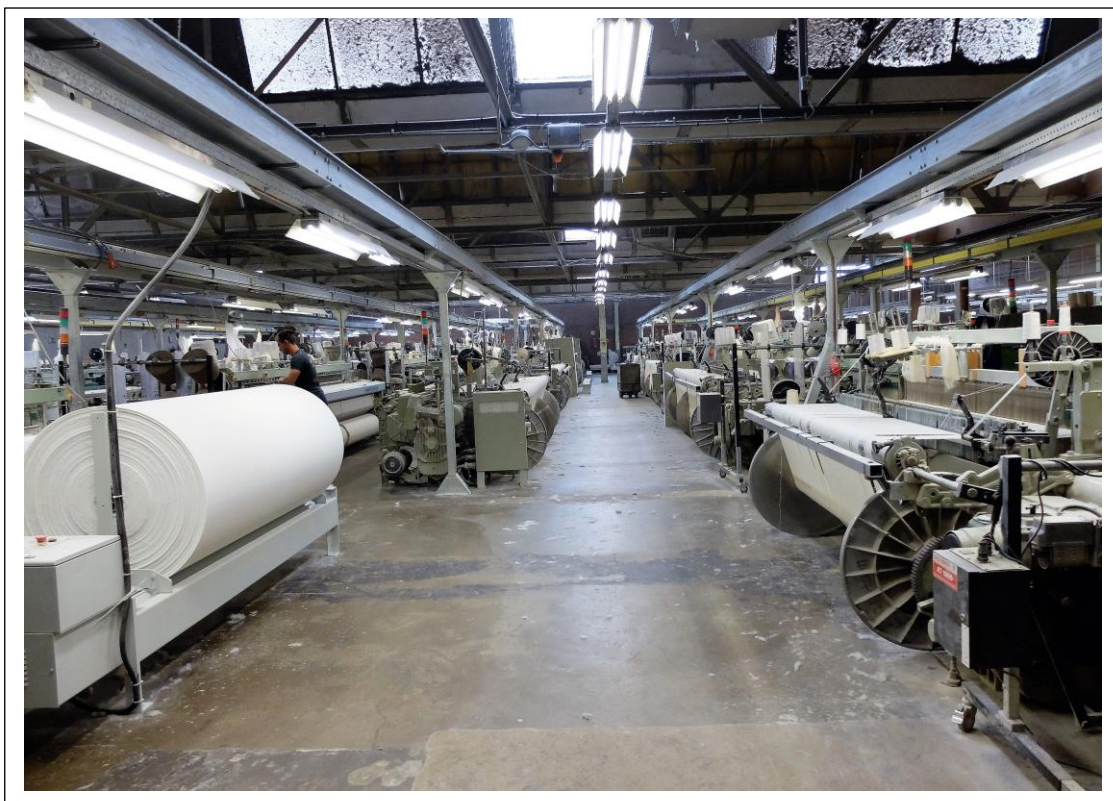
Op dit moment worden de schuine daken gebruikt voor het plaatsen van zonnepanelen. Een wel zeer eigentijdse oplossing met een maximaal rendement voor de zonnepanelen. Op dit moment is er een houtverwerkingsbedrijf gevestigd.

In de Noorderhagen bevindt zich de meubelzaak van het familiebedrijf Alink. Verscholen tussen de platte daken bevindt zich het shed dak van de huidige showroom van de firma Alink. Het is ons niet bekend wat de oorspronkelijk functie is geweest van dit bouwwerk maar gezien de locatie is een textielbedrijfje in het begin van de vorige eeuw niet onwaarschijnlijk.

De enige moderne en nog operationele weverij in Enschede is van de firma A.C. ter Kuile aan de Kneedweg. Sinds 1928 is het bedrijf gevestigd aan de Kneedweg 35 onder de naam A.H. Pley. In 1936 werd de heer A.C. ter Kuile (zoon van Ben J. ter Kuile mededirecteur.

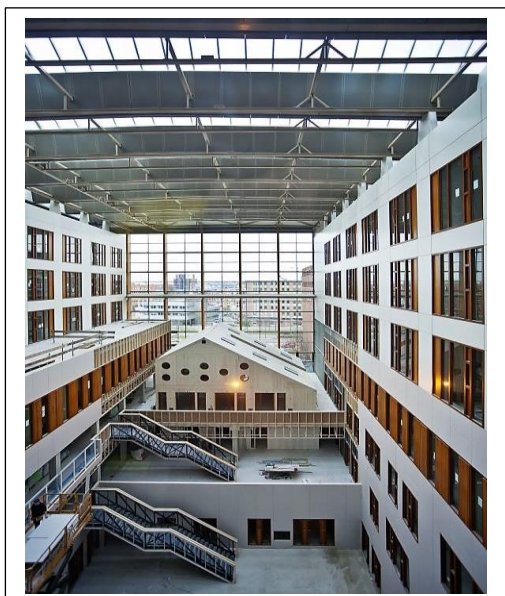
In de weverij worden plakbare voeringen gemaakt. Dit deel van de fabriek is voorzien van shed daken. Uit oogpunt van kwaliteitscontrole is goed licht essentieel. In de weverij is er sprake van een combinatie van daglicht en kunstlicht.

Shed daken van de vermoedelijke voormalige textielabriek Rigtersbleek.

Moderne architectuur en shed daken.

Harry Abels was architect/directeur bij [IAA Architecten](#) in Enschede en Amsterdam en ontwerper van het nieuwe Medisch Spectrum Twente. In het nieuwe ziekenhuis dat in 2018 in gebruik is genomen zijn ruimte en licht belangrijke elementen in het ontwerp. Het ontwerp voor de nieuwbouw is gebaseerd op de inzichten die voortkomen uit de concepten *Evidence Based Design* en *Healing Environment*. Samen resulteren die in een omgeving die een positieve invloed heeft op de gezondheid en een sneller herstel van de patiënt. Bron: I.A.A.

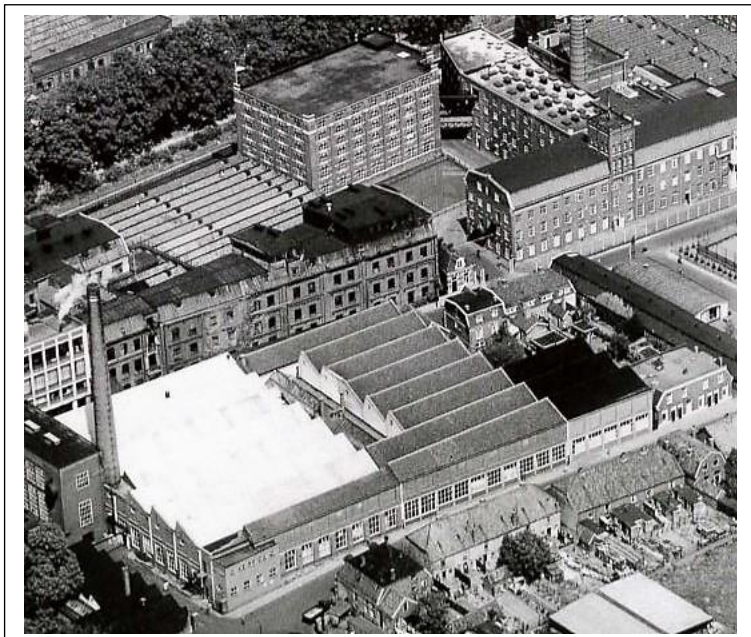
Een ander voorbeeld waarbij in moderne architectuur de shed daken uitsluitend visueel terugkomen zijn de ontwikkelingen van het winkelcentrum Bothoven.

Direct naast de voormalige weverij van de firma van Heek en Co. aan de Lage Bothof is een nieuwe supermarkt gebouwd voor de Jumbo. Aan de buitengevels is de suggestie van een fabrieksmatig pand goed tot uitdrukking gebracht. Het industriële karakter van dit gebouw past goed bij de voormalige weverij waar inmiddels ook winkels zijn gevestigd.

Voormalige textiel fabriek van Nico ter Kuile & Zn.

Gelukkig beschikt Enschede nog over voldoende industrieel cultureel erfgoed. Het Jannink complex is als Rijksmonument wel het meest aansprekende voorbeeld. Maar ook het voormalige fabriekscomplex van ter Kuile aan de Hoge Bothof is sinds 2018 een mooi voorbeeld van industrieel cultureel erfgoed.

Links: het fabriekscomplex van de firma Nico ter Kuile & Zn. aan de Hoge Bothof omstreeks 1960.

Na de sluiting van deze textiel fabriek is er veel gesloopt maar gelukkig zijn er ook onderdelen behouden gebleven. Het fabriekscomplex was ruim voorzien van shed daken

Een deel van de voormalige textiel fabriek is in 2018 heropend als Performance Factory. Het is de nieuwe "Hot spot" van Enschede met een hippe Foodhal, kunst, cultuur en ambacht, ondernemerschap en sportfaciliteiten.

En dat alles onder de shed daken van de voormalige textiel fabriek van Nico ter Kuile & Zn. Het bedrijf omvatte een weverij, ververij en appreteerderij

Bronnen:

- Ingenieurs Architecten Associatie.
- Wikipedia.
- Het Oversticht.
- Natura om.
- Ter Kuile.
- Medische spectrum Twente.